

پلاک طلای گورنشان از کارهای دوره اشکالیان - موزه آرمیتاژ

زیورساز و گورنشانی - ایران

پروفسور علوم اسلامی و مطالعات فرهنگی

رتال جامع علوم انسانی
پیشگفتار

سر آغاز

مهدی زواره‌ای

تزئین خود و آراستن خویش با اشیاء فطرت بشر است . اقوام بدوی و آدمهای دور از تمدن جنگلهای آمریکای جنوبی هم خود را با استخوان شکار و گاه استخوانهای انسان تزئین می‌کنند . بشر در مراحل ابتدائی تر از صمغها و خاکهای رنگین استفاده کرده خود را می‌آراست و بتدریج همپا با سیر تکامل تمدن تکامل چشم‌گیری در ساخت و پرداخت زینت‌آلات پیدا شد تا جائیکه به تمدنهای درخشان هزاره‌های سوم و دوم قبل از میلاد میرسیم . آدمهای متمدن این دوره‌ها که از آثار باقیمانده آنها بی به تمدن ونحوه تفکر وعادات و قراردادهای

مجله هنر و مردم باستناد مسئولیتی که در تشکیل نمایشگاه گورنشانی جشنهای فرهنگ و هنر آبان ۱۳۴۷ بعهده داشتم تنظیم مقالهای درباره هنر زیورسازی و گورنشانی ایران را بمن محول داشت . ادای حق مطلب با اندوخته اندکی که در این زمینه داشتم آسان نبود و از اندازه‌ام خارج ولی حکم بر این شد که آنچه از اندک فراهم است بازگو شود ، باشد که موجبی برای بحث و نقد در این زمینه گردد و اساتید فن و هنرمندان و هنرشناسان ارجمند در این زمینه آنچه دارند و حق است مدون سازند تا بحلیه طبع آراسته گردد ، امید این است :

اجتماعی‌شان برده میشود بدون شك انسانهای هنرمندی بوده‌اند که با آنکه مظاهر تمدن امروزی را فاقد بوده‌اند فکر لطیف و وجدان آرام آنان آثار هنری آن دوران را در حد کامل زیبایی و ظرافت در آورده است .

در این دوره‌ها همراه این درخشندگی هنری ، هنر و فن تثبیت انسان و آرایش و پیرایش آدمی و کاربرد آفریده‌های زیبای طبیعی در مصنوعات هنری و آفرینش زیورآلات خاص نیز پیشرفت درخشان داشته است آنچنانکه گوشه‌ای از جامعه - شناسی دورانهای کهن را باید با مطالعه زیور و زینت‌آلات آن ایام روشن داشت . بنابراین بررسی چگونگی هنر زیورسازی زمانهای پیشین در دنیای هنر امروز لازم است .

تاریخچه

در تمدنهای قدیم در سرزمین فراغته و بین‌النهرین و ایران و هندوچین توجه بهنر زیورسازی در میان عام و خاص به تناسب رواج داشته است و گواه این مطلب زینت‌آلاتی است که در کاوشهای باستانشناسی بدست آمده‌است . جای کمال دقت و بررسی است که شکل و نوع استفاده از زیورآلات تقریباً از قدیم تا کنون تغییری نکرده‌است هنوز هم زیورآلات به اشیائی اطلاق میشود که برای آویختن به گردن و گوش و بستن بر مچ و بازو و در بانوان در تزیین مو و بکار میرود .

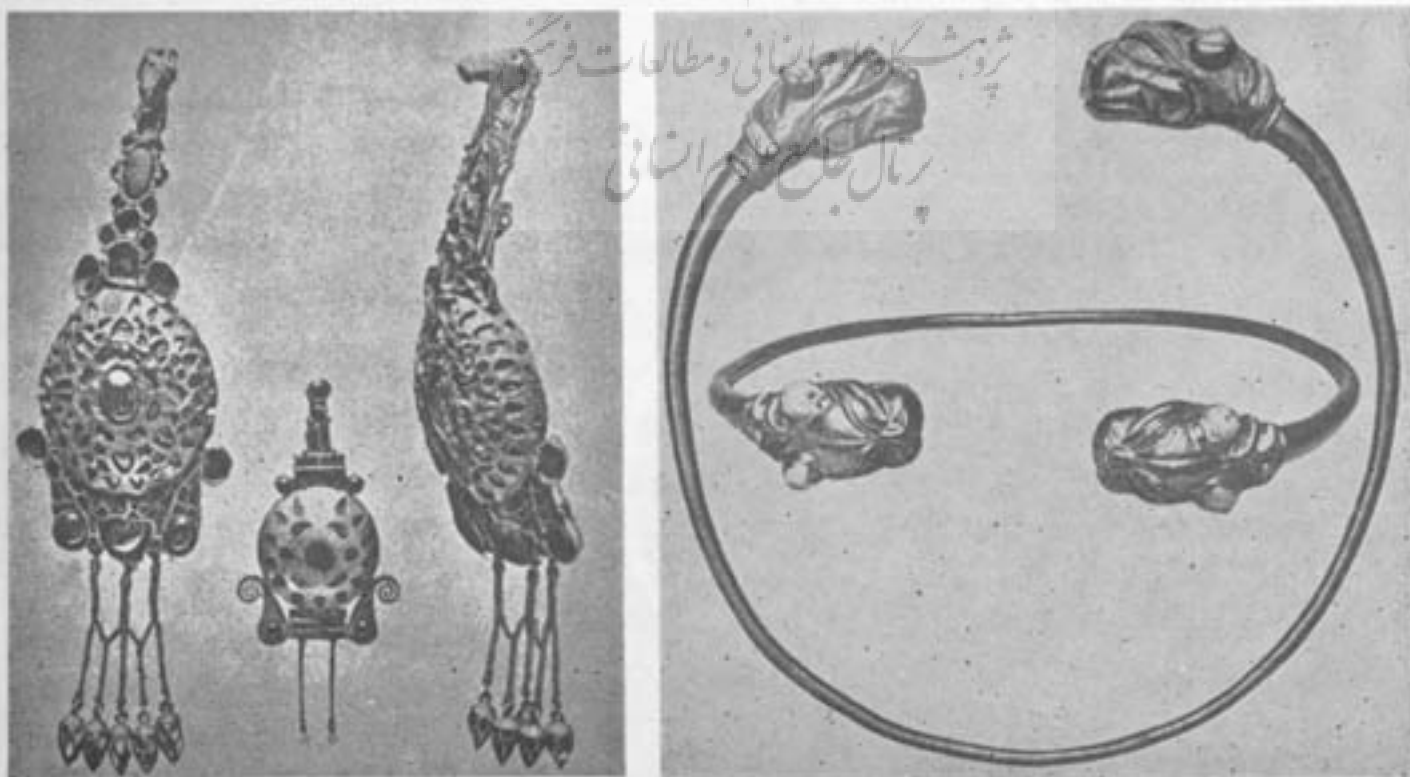
در ایران باستان در دورانهای قبل از مادها و دودمانهای

سوم و دوم قبل از میلاد در کاوشهای باستانشناسی تپه سیلک - مارلیک - زیویه - حسنلو و . . . آثاری بدست آمده است که در حد خود زیبا و بی‌نهایت دقیق و صحیح ساخته و پرداخته شده است . این آثار بیشتر از سفال و فلزات گرانبها بخصوص طلا و نقره میباشد . بدون شك چوب و فلزات زنگ‌کزن و مواد فاسد شدنی دیگر نیز در ساختن زیورآلات بکار میرفته که گذشت ایام آنان را از بین برده است . گردن‌بندها و گوشواره‌های طلا و دستبند و بازو‌بندهای زیبا که در جستجوهای باستانشناسان پیدا شده و در موزه‌ها ضبط است میتواند علاوه بر مطالعات روابط اجتماعی و طرز زندگی مردم آن روز نمونه و الگوی کاملی برای هنرمندان و صنعتگران چیره‌دست امروز باشد .

زینت‌آلات مکتوفه مربوط به دوره هخامنشیان زیبا و ظریف و از نظر فن زرگری دقیق و بی‌نقص است . ریزه‌کاریهای این اشیاء که بیشتر با حکاکی و مجسمه‌های قالبی همراه است در حد کمال میباشد . در دوره اشکانیان آثار زیبا و جالبی در اشکال گوشواره - انگو - سینه ریز و گردنبندها بدست آمده است که نمودار هنر پیشرفته و تکامل یافته آن ایام میباشد و باید با مطالعه این زیورآلات تتبع و تحقیق بیشتری در زمینه جامعه - شناسی پارتها بعمل آید که بطور حتم صفحات تاریک بسیاری را روشن خواهد داشت .

زیورآلات مربوط به دوران ساسانیان که فن زرگری در آن بی‌نهایت پیشرفته بوده‌است نمونه‌های دیگری از گنجینه

راست : يك نمونه از دستبند طلا موجود در موزه آرمنیاز از کارهای دوره هخامنشی
چپ : يك قطعه گل سینه ساخت هنرمندان زرگر و گهر نشان دوره ساسانی بشکل طلاوس که در نهایت ظرافت ساخته شده است

برنامه امروز

گنجینه گرانبهائی که از زمانهای قدیم برای ما باقی مانده است و نمونه‌های جالبی که در این مجموعه وجود دارد میتواند الگوی کار برای طراحان و هنرمندان و صنعتگران زیورساز ما باشد. تزئین این زیورآلات با سنگهای قیمتی و رنگ آمیزی آنها با این سنگها و یا هر سنگ رنگین دیگر میتواند در آفرینش آثار مزبور زیبایی و ظرافت بیشتری را بوجود آورد و در این میان کاربرد فیروزه سنگ زیبا و فراوان ایران که گوهر زیبای کشور ماست در تزئین زیورها بارنگ جادویی و زیبا و درخشندگی و جلای مخصوص خود کوشش تازه‌ای خواهد بود برای احیای هنر زیورسازی قدیم ایران باستان و گامی تازه‌تر در پیشرفت هنر گوهرنشانی و راهی در جهت عرضهٔ صحیح فیروزه، ارمغان کشور ایران باستان به دنیای جوان. در این راه وظیفهٔ بخش دولتی ایجاد نمایشگاه، تشویق هنرمندان، تشکیل مسابقات هنری و در نظر گرفتن جوایز برای هنرمندان زبده، تشکیل کلاسهای مخصوص طراحی زیورآلات در هنرستانها و هنر کدها و ارشاد و راهنمایی بخش خصوصی است و وظیفهٔ بخش خصوصی کوشش در اجرای طرحهای اصیل، برخورداری از تجربیات و اندوخته‌های قدیمی، آفرینش آثار جالب هنری، قبول راهنماییهای مؤثر و کوشش در بازاریابی و جلب توجه هنر دوستان و هنر شناسان میباشد. از تمام این کوششها جمعا کشور بهره‌مند خواهد شد و در این میان سود اقتصادی آن نیز متوجه بخش خصوصی خواهد بود.

امید آن است که جنبشی شایسته در این زمینه پدید آید و امید دیگر آنکه صاحب نظران دربارهٔ زیورسازی و گوهرنشانی آنچه میدانند مدون سازند و بجاست کوششی را که آقای یحیی ذکا، در تدوین کتابی در همین زمینه انجام داده‌اند یادآور شد.

هنر ایران در زمینه اشیاء تزئینی برای خود آرائی است. در تصاویری که از مجالس شاهان ساسانی روی بشقابهای نقرهٔ حکاکی شده و قلمزده باقی است انواع زیورآلات دربروبالای پیکرها با چشم میخورد.

توجه بهتر زیورسازی در دوره اسلامی روز بروز بیشتر شده است و بتدریج هنر زرگری و زیورسازی با هنر گوهرنشانی همراه میشود. ابتدا سنگهای لاجورد طبیعی و بتدریج عقیق و شقیق و در دورانهای تردید کمتر یا زیرجود و باقوت و زمرد و الماس و برلیان در تزئین زیورها بکاررفته و در قرن کنونی و زمان معاصر کاربرد فیروزه نیز به عنوان نگینهای تزئینی رونق پیدا کرده است.

چگونگی وضع کنونی

فراهم نبودن پاره‌ای از سنگهای قیمتی در محدودهٔ مرزهای ایران و گرانبهائی آنها موجب شد که بتدریج توجه از هنر زیورسازی و آفرینش آثاری ظریف و زیبا هم‌پا و برابر آثار دوره‌های کهن سلب و معطوف به رنگارنگ کردن قطعه‌های طلا و یا پلاتین با این سنگهای گرانبها و خوش رنگ و تراش گردد و بدین ترتیب امروزه اغلب یک گردن بند زیبا و یا دست بند قشنگ و انگشتری ظریف به آبی اطلاق میشود که نگین گران- قیمتی داشته باشد و هر چه قیمت بالاتر شد نفیس تر تصور میشود. با این همه در همین روزگار نیز استادان عالی قدری در ساخت و پرداخت زیورآلات کار میکنند که هنرشان اصیل و کارشان بدیع و آفریده‌شان شکیل و زیباست ولی هم تعداد آنها کم است و هم آفرینش آثارشان محدود است و هم یارای مقاومت در برابر فرآورده‌های ماشینی که به سرعت بعنوان آثار هنری زرگری و زیورسازی بی بازار عرضه میشود و حتی در نمایشگاههای هنری جا باز میکند ندارند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

راست : نمونه دیگری از دستبند طلا کار هنرمندان زرگر دوره هخامنشی
وسط : بازو بند طلا کار هنرمندان دوره هخامنشی درهوزه
بریتانیا جب : گوشواره طلا گوهرنشانی کار هنرمندان ایرانی در دوره سلوکیها

